

برنامه‌ریزی بر بساطی که بساطی نیست!

ب) مفروضات و باورهای اثبات‌نشده:شاید تا یک قرن پیش، برخورداری از منابع طبیعی و ذخایر انرژی فراوان ازجمله مؤلفه‌های قدرت و ثروت ملی محسوب می‌شد؛ ولی امروزه نقش و اهمیت مؤلفه‌هایی همچون دانش، سرمایه‌های مالی، تکنولوژی و از همه مهم‌تر بستر مساعد جامعه‌گانی (Societal) متشکل از سرمایه‌های انسانی قابل اتکا، سرمایه اجتماعی، اعتماد و همدلی دولت و ملت در نبل به یک جامعه توسعه‌یافته و آباد، بسیار مهم‌تر و تأثیرگذارتر است. حقیقت تلخی که متأسفانه در پس ارائه توصیفات خیالی و موهوم از جامعه ایرانی همچون «هنر نزد ایرانیان است و بس» و مانند آن پنهان شده، این است که بر اساس مستندات تاریخی، پیشرفت و آبادانی ایران همبستگی زیادی با ظهور و ایفا نقش ابرمردها ووجود رجال دلسوز ودوراندیش (مانند شیخ بهایی، خواجه نظام‌الملک، امیرکبیر و…) داشته و به سبب آنکه تنگناهای معیشتی تحمیل‌شده به عموم، اجازه‌تتشکیل بدنه نیروی انسانی متخصص، ممتاز و عامل به توسعه را نداده، با کم‌رنگ‌شدن ظهور و پیدایی این ابرمردها، مسیر پیشرفت ایران نیز با تنگناهای متعددی مواجه شده است. امروز در جامعه ایران هرچند به دلیل «موج مدرنگرایی» فزاینده‌ای که از اوایل دهه ۱۳۸۰ آغاز شده، دانش‌آموختگان و مدرک‌داران به وفور یافت می‌شود، ولی باید پذیرفت جامعه امروز ما به‌شدت از کمبود نیروی انسانی ممتاز (اعم از اندیشمندان، فلاسفه، نواندیشان، نظریه‌پردازان، کارآفرینان، کارمندان و مدیران) رنج می‌برد و نیروی انسانی موجود تکافوی برون‌رفت از پیچیدگی مسائل و مشکلات کشور را نمی‌کند. همواره یکی از باورها و مفروضات نادرست دیگر، تفاخر و در بوق و کرنا کردن موقعیت ممتاز منطقه‌ای کشور در چهارراه عالم و گذرگاه شرق – غرب جهان است؛ باوری که هرچند در ابتدای امر جذاب و بسیار درست می‌نماید، ولی وقتی به پیشینه تاریخی و میزان بهره‌برداری سرزمین از منفعت‌های آن نگاه می‌کنیم، متوجه می‌شویم به استثنای دوره هخامنشیان و سلوکیان، در سایر دوره‌ها به علل مختلفی همچون بی‌کفایتی‌ها، روابط خارجی پرتنش با محیط پیرامون، نداشتن اقتدار و استقلال دولت مرکزی و… این مزیت بالقوه به صورت عکس عمل کرده و کشور را در جایگاه «تله موقعیت منطقه‌ای» قرار داده و ازاین‌رو سهمی جز آشوب، تجاوز و خالت خارجی نصیب کشور نشده است. در چند دهه اخیر نیز به سبب افزایش سطح آنتروپی تنش‌های کشور با محیط پیرامون و ناام‌نیدن فضای کسب‌وکار، به‌طور تدریجی ولی ملموس، پهنه سرزمینی کشور از مسیر و گذرگاه خطوط مواصلاتی و ترانزیتی بین‌المللی حتی از سبوی شرکای به‌ظاهر متحد، کنار گذاشته شده است. یکی از مفروضاتی که همواره در نظام برنامه‌ریزی به آن تکیه و تأکید می‌شود، مبنافرازدان اسناد فرادست است؛ اسنادی که در سطوح عالی و بالای هرم نظام برنامه‌ریزی قرار داشته، ولی به سبب کلی‌بودن، چندوقهی بودن، تعارض با سایر اسناد، فقدان شفافیت و صراحت، نبود درک مورد اجماع و قابل کاربست میان دست‌اندرکاران و مانند آن، پایبندی به آنها از سوی دست‌اندرکاران و تدوین‌کنندگان برنامه صرفا به صورت شکلی نمایش داده می‌شود.

ج) ابهام‌ها و سؤوال‌های بی‌جواب: ابهام

و میل به مبهم باقی‌ماندن بسیاری از مسائل و موضوعات، یکی از عجیب‌ترین کاریش‌های رایج در تاریخ صدساله توسعه در ایران است. از عدم اجماع

بر روی بسیاری از مفاهیم بنیادین و پایه برنامه‌ریزی ازجمله توسعه، پیشرفت، آمایش سرزمین، تعادل، توازن و… تا مشخص‌نشدن و اجماع بر روی مسائل، چالش‌ها، اولویت‌ها و پاید‌ها و ناپید‌های توسعه

کشور، از عدم قفاهم به سر ارائه تصویری روشن و شفاف از اینکه «کجا هستیم» و «به کجا می‌خواهیم برویم» تا ابهام درباره ظرفیت برد سرزمینی، میزان سقف جمعیتی بهینه کشور، میزان مصرف آب در بخش کشاورزی، میزان پتانسیل درآمد کشور از ترانزیت بین‌الملل، همه و همه بخشی کوچک از فهرست طولین ابهام‌ها و سؤوال‌های بی‌جواب در حوزه برنامه‌ریزی کشور به‌شمار می‌رود. یکی از ابهامات بزرگ فراوری نظام برنامه‌ریزی کشور، فقدان تعریف و مبنا قرارگرفتن منافع عمومی (Public Interest) در اقدامات توسعه‌ای و تعارض منافع ریشه‌دار در بستر قانون و سنت‌هاست. ریشه بسیاری از سرگردانی‌ها، موازیکاری‌ها و تضادهای موجود در تعیین بسیاری از مسائل و چالش‌های کشور را باید در همین عامل جست‌وجو کرد که منافع برخی گروه‌ها یا افراد در مضار عده‌ای دیگر با بالعکس قرار داشته و ازاین‌رو برابند نیروهای توسعه‌در را در بهترین حالت، بسیار کم یا صفر می‌کند؛ بنابراین به سبب این خلأ بنیادی، سطح تحقق‌پذیری و کاربست‌پذیری احکام و الزامات برنامه‌ریزی بسیار پایین بوده و همواره سطح اصطکاک زیادی میان کنشگران توسعه کشور وجود دارد. در پایان باید گفت اصلاح نظام کشورداری در ایران اعم از نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی بیش از دستان‌سرای‌های پرطمطراق و قلم‌فرسایی‌های بیپه‌وده، نیازمند وجود عزم و اراده لازم برای کنارزدن غبارهای ترید و ابهام و شناخت دقیق و عمیق مسائل و حل آنهاست. یافتن سر کلاف سردرگم نارسایی‌های شیوه کشورداری نه نیاز به ظهور ابرمرد داشته و تنها با قراردادن بساط برنامه‌ریزی بر روی بساط‌های قابل اتکا، شفاف و صحیح میسر می‌شود.

رئیس گروه آمایش سرزمین سازمان برنامه‌وبودجه

شرق:مقام معظم رهبری در پاسخ به درخواست رئیس قوه قضائیه مبنی بر تداوم فعالیت شعب ویژه دادگاه انقلاب اسلامی برای رسیدگی به پرونده‌های اخلاکران و مفسدان اقتصادی با لحاظ برخی اصلاحات، با این درخواست موافقت کردند.

رئیس قوه قضائیه در نامه‌ای با اشاره به استمرار شرایط و ضرورت‌های اعلام‌شده در نامه دو سال قبل قوه قضائیه برای تشکیل این دادگاه‌ها، درخواست مزبور را مطرح و خاطرنشان کرده است به‌زودی پیشنهادها و نیازمندی‌های قانونی قوه قضائیه در راستای مبارزه قاطع، سریع، قانونی و توأم با عدالت به مجلس شورای اسلامی تقدیم خواهد شد. محاکم ویژه قضائیه با کسب استجازه مجدد از مقام معظم رهبری کار خود را از سر خواهند گرفت. عملکرد این محاکم که دو سال پیش به درخواست آملی‌لاریجانی و موافقت مقام معظم رهبری برای سرعت‌بخشیدن به رسیدگی به پرونده‌های مفاسد اقتصادی تشکیل شدند، با انتقادات بسیاری مواجه بوده است. البته سخنگوی قوه قضائیه از اصلاح و تغییر روش کار این محاکم با رفع ایرادات خبر داده است که محاکم ویژه را با اصلاحات همراه خواهد کرد.

غلامحسین اسماعیلی در نشست خبری با خبرنگاران که برای تبیین استجازه رهبری تشکیل شده بود، گفت: امروز آنچه باعث زمینه حضور حقیر در جمع شما شده، تبیین استجازه ریاست قوه قضائیه از اصلاح و تغییر روش کار این محاکم با رفع ایرادات خبر داده است که محاکم ویژه را با استمرار فعالیت دادگاه‌های انقلاب اسلامی و نیز رسیدگی به اخلال در نظام اقتصادی کشور است. سخنگوی قوه قضائیه تأکید کرد: قوه قضائیه در برخورد با مفاسد و معرفی گلوگاه‌های فساد برنامه‌های ویژه‌ای دارد. اسماعیلی ادامه داد: اراده برخورد با فساد تا زمانی که مفاسد وجود داشته باشد، هیچ‌گاه تغییر نخواهد کرد و این تغییر زمانی خواهد بود که زمینه‌های فساد از بین برود. او یادآور شد: دو سال قبل بنا بر ضرورت، رئیس وقت قوه قضائیه درخواست تشکیل دادگاه‌های ویژه را داشتند. امروز شرایط تغییری نکرده است و با درنظرگرفتن شرایط و برای برخورد قاطع تصمیم مسئولان قضائی بر استمرار این دادگاه‌ها بود؛ بنابراین تلاش ما برگزاری دادگاه‌ها با منطبق با قانون بوده و هست.

سخنگوی قوه قضائیه تأکید کرد: بررسی وضعیت روز و عملکرد دادگاه‌ها ما را به این نتیجه رساند که با اصلاح برخی رویه‌ها و قاطع‌بودن برخوردها می‌توان انتقادات را برطرف و مبارزه را شدت بخشید. اسماعیلی افزود: او خبردا دادگاه‌ها به کار خود با برخی اصلاحات ادامه خواهد داد. یکی از اصلاحات این است که دادگاه‌های ما که شعبی از دادگاه انقلاب بودند، صلاحیت دادگاه‌های کیفری یک و دو و انقلاب را داشته باشند. در وضعیت

جدید صلاحیت‌ها افزایش یافت تا از تجزیه‌شدن پرونده جلوگیری شود و با اصلاحات یک دادنامه صادر می‌شود. او ادامه داد: با توجه به عنوان اخلال اقتصادی و پراکنده‌بودن آن در قانون و کثرت موارد اتهامی باعث ارجاع پرونده‌های سبک به این دادگاه‌ها شده بود؛ بنابراین در این اصلاحیه مقرر شد موارد اخلال جزئی در دیگر دادگاه‌ها رسیدگی شود و اخلال کلان در این دادگاه‌ها بررسی شود تا دانه‌درشت‌ها محاکمه شوند. سخنگوی قوه قضائیه با بیان اینکه ایراد قبلی دادگاه‌ها این بود که وکلا در پرونده‌ها محدود است و در اصلاحیه جدید انحصار وکالت برداشته شد، گفت: همه وکلا اعم

تسریع در رسیدگی به پرونده‌های دارای خواهان یا شاکی متعدد

رئیس قوه قضائیه بخش‌نامه ضرورت تسریع در رسیدگی به پرونده‌هایی را که دارای خواهان یا شاکی متعدد است، به مراجع قضائی سراسر کشور ابلاغ کرد. دیروز روز پنج‌شنبه برای محاکم اقتصادی بود و بعد از کسب استجازه از مقام معظم رهبری برای ادامه کار محاکم ویژه اقتصادی در صورت اجرای اصلاحات مدنظر، رئیسی با ابلاغ بخش‌نامه‌ای رسیدگی به پرونده‌های دارای خواهان متعدد را تسریع کرد.

متن بخش‌نامه ابلاغی از سوی آیت‌الله رئیسی به این شرح است: «نظر به ضرورت تسریع در رسیدگی به پرونده‌هایی که دارای خواهان یا شاکی متعدد است و با توجه به اینکه معمولاً این‌گونه پرونده‌ها دارای اهمیت و پیچیدگی بوده و رسیدگی به آنها مستلزم فرصت کافی و تخصص لازم است، به منظور رسیدگی دقیق و سریع در این قبیل پرونده‌ها و پیشگیری از وقوع موارد مشابه، موارد زیر برای اقدام لازم ابلاغ می‌شود.این

۱- برای رسیدگی به پرونده‌هایی که تعداد شاکی یا خواهان آن بیش از حد معمول است، شعبی از دادسرا یا دادگاه نخستین و تجدید نظر تعیین و امر ارجاع به گونه‌ای مدیریت شود که شعب مذکور از فرصت لازم برای رسیدگی به پرونده‌های مهم برخوردار باشند و از ارجاع پرونده‌های دیگر به شعبه حتی‌المقدور خودداری شود.

۲- رؤسای دادگستری‌ها و دادستان‌ها مسئول

ارجاع و نظارت بر رسیدگی پرونده‌های فوق در

شعب خاص دادسرا و دادگاه هستند.

سیاست

موافقت مقام معظم رهبری با تداوم فعالیت شعب ویژه دادگاه انقلاب اسلامی

تمدید استجازه به شرط اصلاح

از وکلای کانون وکلای مرکز و مرکز مشاوران می‌توانند در دادگاه‌های اقتصادی وکالت کنند. همچنین درباره نحوه اطلاع‌رسانی دادگاه‌ها انتقاداتی بود که قرار شد اطلاع‌رسانی محاکم مانند دیگر دادگاه‌ها باشد و علنی است. او تأکید کرد: بنا بر این است که این استجازه تا پایان شهریور ۱۴۰۰ باشد؛ اما اراده قوه قضائیه بر این است که قبل از این موعد با کمک مجلس و وضع قوانین خاص برای استمرار فعالیت شعب ما، تشکیل شعب ویژه اقتصادی را با مصوبه مجلس داشته باشیم و به محض اینکه مصوبه مجلس به دست‌مان برسد، شروع به اجرای مصوبه مجلس خواهیم کرد. سخنگوی قوه

قضائیه یادآور شد: انتشار جزئیات و اسامی متهمان طبق ضوابط و چارچوب قانونی خواهد بود. او افزود: گفته شده بود چرا به پرونده‌های قبل از استجازه رسیدگی می‌شد که این موضوع هم لحاظ و مقرر شد پرونده‌های بعد از مرداد ۹۷ رسیدگی شود. درباره اعتراض به قرار و زمان‌های اعتراض به آرا، تبعیت از قانون آیین دادرسی کیفری شرط اصلی است؛ بنابراین آنچه قانون مقرر کرده، در این دادگاه‌ها اجرا می‌شود. اسماعیلی درباره قطعی بودن احکام این دادگاه‌ها گفت: به جز احکام اعدام، دیگر احکام قطعی خواهد بود؛ البته این احکام شامل مقررات اعاده دادرسی می‌شود. ماده ۴۷۷ درباره این دادگاه‌ها اعمال خواهد شد؛ البته نیازمندی‌ها و خلاها در این زمینه به مجلس اعلام می‌شود تا مجلس به صورت ویژه پیشنهاد‌های ما را درباره فعالیت دائمی شعب بررسی کند.

او تأکید کرد: موارد جزئی فساد اقتصادی به دیگر شعب محول شده و آنها رسیدگی می‌کنند؛ زیرا باید به آن جرائم هم رسیدگی شود و دیگر شعب به آنها رسیدگی خواهند کرد؛ ولی عمده مأموریت شعب ویژه ما رسیدگی به موارد کلان و عمده فساد اقتصادی است. برای اینکه مأموریت اصلی‌شان به فراموشی سپرده نشود، سخنگوی قوه قضائیه یادآور شد: درباره انتشار جزئیات دادگاه، بنای ما این است که آنچه در قانون آیین دادرسی کیفری آمده است، لحاظ شود و انتشار در چارچوب قوانین و مقررات خواهد بود. او درباره تغییر تبصره ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری درباره وکالت گفت: قوه قضائیه پیشنهاد اصلاح انحصار را فقط در پرونده‌های اقتصادی داد و بررسی خود ماده و تغییر آن در مجلس شورای اسلامی است. سخنگوی قوه قضائیه ادامه داد: بانک مرکزی و وزارت صمت به بررسی کارشناسی مصادیق مجرمانه می‌پردازد و اگر مصداق جزئی بود، براساس تبصره بررسی می‌شود؛ بنابراین دیگر رای چندماهه نخواهیم داشت و دلالان و کسانی که مجرم بوده‌اند، محاکمه می‌شوند. ابزار تشخیص‌دهنده سازمان شاکی یعنی بانک مرکزی و وزارت صمت در کنار خود قاضی هستند؛ البته ما از قاضی می‌خواهیم تا مصادیق عمده و کلان مشخص شود و مجلس به قانون شفافیت بدهد. او افزود: طبق اصلاحیه‌های جدید ما دیگر در دادگاه‌های ویژه رای یک سال و شش ماه و اینها نخواهیم داشت. با توجه به سخنان اسماعیلی عمده ایرادات این محاکم که مورد نقد جامعه حقوقی و قضائی قرار داشت، رفع خواهد شد؛ به‌ویژه بحث محدودیت اختیار وکیل که به دلیل انحصار ایجادشده در تبصره ماده ۴۸ سبب ایجاد رانت برای وکلایی که ذیل این ماده قرار داشتند، شده بود.

ادامه در صفحه ۳

واکنش مجلس خبرگان رهبری به اهانت علیه قرآن و پیامبر اسلام

● **ایسنا:** به دنبال اقدامات توهین‌آمیز علیه قرآن و پیامبر اسلام، رئیس مجلس خبرگان رهبری در بیانیه‌ای این اقدامات را محکوم کرد. در این بیانیه آمده است: مجلس خبرگان رهبری، ضمن مردوددانستن و محکوم‌نمودن این‌گونه اقدامات خصمانه و نفرت‌برانگیز که در مقطعی برای انحراف افکار عمومی جهانبان نسبت به جنایات صهیونیسم بین‌الملل و با هدف اسلام‌هراسی از سوی استکبار جهانی، طرح‌ریزی و به وسیله افرادی جاهل اجرا می‌شود، با اذعان بر اینکه به حول و قوه الهی، اقدامات زبوانه‌ای همچون سوزاندن قرآن شریف یا اهانت به ساحت نبی مکرم اسلام(ص) وحدت هر چه بیشتر مسلمانان در برابر مستکبرین عالم را در پی خواهد داشت از عموم مسلمین جهان و نیز دولت‌های اسلامی می‌خواهد توهین به مقدسات امت اسلامی را در سراسر جهان محکوم نموده و نهادهای ملی‌المللی نسبت به این اعمال شنیع، واکنش متناسب نشان دهند تا دیگر شاهد چنین حوادثی نباشیم.

مجتبی شاکری: ممکن است دوم خرداد تکرار شود نگرانی از بازگشت اصلاحات

● اگرچه سپهر سیاسی برای اصلاح‌طلبان ابری است و حداقل در کوتاه‌مدت چشم‌انداز روشنی برای بازگشتشان به قدرت دیده نمی‌شود، اما مشخص است اصولگرایان با حداقل همه آنها، چنین درיافتی از ماجرا ندارند؛ آنها نگران بازگشت اصلاحات به قدرت هستند؛ درست مانند سال ۷۶ که تصور نداشتند چپ‌های اسلامی بازگردند یا سال ۹۲ که تصور نمی‌کردند یک اعتدال‌گرا با حمایت اصلاح‌طلبان روی کار بیاید. این نگرانی را در آستانه مجلس یازدهم هم داشتند و اتفاقا یکی از دلایلی که باعث شد لحظه آخر با وجود شکاف زیاد و اختلاف‌های بسیار، در تهران به یک لیست واحد برسند، همین نگرانی از برد مجدد اصلاح‌طلبان– اعتدالین بود. برخی از آنها به‌وضوح نگرانی خود را از برد مجدد اصلاح‌طلبان ابراز کرده بودند. حالا هم مجتبی شاکری، فعال سیاسی اصولگرا، دبیرکل جمعیت جانبازان انقلاب اسلامی و عضو سابق شورای شهر تهران، به ایلنا گفته است: «من فکر می‌کنم اگر نیروهای انقلاب هوشیار نباشند، ممکن است اتفاقی مانند آنچه در دوم خرداد رخ داد، رقم بخورد و هاشمی تکرار شود. ممکن است از این حرف من تعجب کنید که چگونه ممکن است هاشمی تکرار شود و هاشمی تکرار شود یعنی چه؟ آقای هاشمی در انتخابات سال ۷۶ به نیروهای انقلاب رکب زد. ایشان در ابتدا علاقه داشت محدودیت زمانی ریاست‌جمهوری را تغییر دهد که موفق نشد؛ علت این عدم موفقیت هم بخشی مغایرت با قانون اساسی بود و بخش دیگر هم اینکه جامعه دیگر ایشان را مانند گذشته مدافع محرومان نمی‌دید. در چنین شرایط حساس زمانی، آقای هاشمی به‌عنوان یکی از اعضای جامعه روحانیت مبارز، خود را به این مجموعه نزدیک کرد، اما درعین‌حال دست یاران خود در کارگزاری برای انتخاب و ایفاکردن نقش اپوزیسیون باز گذاشت. در نتیجه این طراحی پیچیده، آقای ناطق به آقای هاشمی نزدیک شد، درحالی‌که می‌بایست با توجه به همان نکته‌ای که در ابتدا گفتم (مردم به منتقد رئیس‌جمهور هاشمی رای می‌دهند)، به‌عنوان منتقد عملکرد آقای هاشمی را مطرح می‌کرد، اما فریب خورد و خود را با واژه نوجه آقای هاشمی به مردم مطرح کرد و این ذهنیت ایجاد شد که اگر او بیاید، دولت هاشمی ادامه خواهد یافت، همین نوجه هاشمی بودن منجر به این شد که بارکش تمام انتقاد‌های که به هاشمی وارد بود، شود و تمام ظرفیت رای‌آوری‌اش برای تغییر وضعیت موجود و جابه‌جایی قدرت بر باد برود. از طرف دیگر، طراحی پنهان آقای هاشمی موجب شد آقای خاتمی که نزدیک حمایت کارگزاران به‌عنوان نزدیکان و یاران آقای هاشمی بود، بتواند خود را مطرح کند و پیروز شود. به همین اساس، آقای خاتمی بخش درخ‌رور توجهی از پیروزی خود را به کارگزاران مدیون است، چراکه در آن زمان سازمان مجاهدین انقلاب قدرت چندان‌ی نه‌ایت این جریان انقلابی بود که شکست خورد. من احساس می‌کنم اگر این بار هوشیاری و دقت به خرج ندهیم، ممکن است بازهم این اتفاق تکرار شود و تکرار این مسئله را به شیوه هاشمی آن‌چنان که اتفاق افتاد، خطری برای نیروهای انقلاب می‌دانم که اکنون به‌رغم اینکه در آستانه پیروزی هستند و همه چیز در دست آنهاست، دوباره یک رکب این چنینی موجب شود که انتخابات را به رقیب واگذار کنند. البته اکنون جریان اصلاحات فردی در قدفوق‌واره آقای هاشمی که بتواند چنین نقشی را برای این جریان ایفا کند، ندارد، اما بازهم معتقدم که جبهه نیروهای انقلاب باید با هوشمندی و حساسیت صدچندان عمل کنند».

۱۷ در شهریور و پس از آن نیز همین حالت به وجود آمد و مردم توفیق پیدا کردند اندوخته‌های ظلم و ستم را پاسخ دهند.

۴ مردم در آن روز برای تقابیل نظامی به خیابان رفته بودند با یک تظاهرات آرام؟

من در ۱۷ شهریور تهران نبودم و در خارج از کشور خدمت امام بودم، اما هر انگیزه‌ای که در دولت بود، با هر انگیزه‌ای که در مردم بود تقابل داشت. تصور کنید مردم با اعتراض آمده بودند، دولت چون نمی‌توانست جلوی اعتراض‌ها را بگیرد، با تانک به تقابل برخاست، اما مردم تغییر حکومت را می‌خواستند. **در تعداد کشته‌ها اختلا نظر‌هایی جدی وجود دارد؛ نظر شما چیست؟** تعداد کشته‌ها به اندازه‌ای بود که توانست جریان اجتماعی را علیه حکومت شاه راه بیندازد. بنده تعداد دقیق را نمی‌دانم، اما اعداد مختلفی بیان می‌شود. در واقع این‌قدر این اتفاق عظمت داشت که بتواند حکومت شاه را نزد خارجی‌ها تزلزل دهد.

۴ اتفاق‌های دیگری از جنس ۱۷ شهریور هم وجود داشته است، مانند آذر ۵۷؛ با این وصف چرا ۱۷ شهریور این قدر مطرح و جاودان شد؟ چون اولین شکست سیاسی برای حکومت پهلوی در دهه ۵۰ بود. جریان ۱۷ شهریور آغاز رشادت مردم پس از سال ۳۲ بود، به همین دلیل نامور شد. **تفاوت این اتفاق با ۱۵ آخرداد چه بود؟**

در ۱۵آخرداد جریان اجتماعی به این حد وسیع نشده بود. در آن زمان عکس‌العمل ۲۸ مرداد را در مجموعه جریان مذهبی مواجه بودیم و به همین خاطر نیز در بازار رخ داد؛ من خاطرم هست در میدان امام‌خیمین به راه افتادیم و به سمت خیابان دانشگاه و نهایت به بازار رفتم. جلوی دانشگاه تهران وقتی مرحوم عراقی سخنرانی کرد، عکس‌العمل دانشگاه سرد بود؛ یعنی هنوز دانشگاه به نتیجه نرسیده بود که باید یک مبارزه ممتد را ادامه داد. آن‌موقع نهضت آزادی اعلامیه داد با اصلاحات ارضی مشکل ندارد و جبهه ملی سکوت کرد و مجموعه جریان‌های اجتماعی پشت ۱۵ خرداد نبودند و همین‌طور رادپو مسکوت نیز این اتفاق را یک جریان ارتجاعی دانست؛ بنابراین بخش مذهبی جامعه در ۱۵ خرداد وارد میدان شد، ولی بخش روشنفکری وارد نشد؛ بااین‌حال این‌قدر این جریان قوی بود که فردوست گفت شاه تصمیم داشت اگر تظاهرات از میدان توپخانه به سمت شمال رفت، فرار کند؛ یعنی این‌قدر قوی بود که شاه احساس خطر می‌کرد، ولی به لحاظ سیاسی هنوز جبهه ملی و نهضت آزادی و بقیه قانون اساسی مشروطه را قبول داشتند و از جبهه ملی جدا نبود و به‌دنه‌های اجتماعی عکس‌العمل نشان دادند که نهایت به ۱۷ شهریور منتهی شد.

۴ روایتی مطرح است که در آن سال‌ها قطب‌زاده با مراجعه به کانون‌های حقوق‌بشری در اروپا، آمار غلط و اغراق‌آمیزی از کشته‌های تظاهرات‌ها بیان می‌کرد؛ این روایت تا چه حد صحیح است؟

البته پشت سر مرده نمی‌شود صحبت کرد، اما کار انقلابی وقتی به کار سیاسی تبدیل می‌شود، مقداری نادرستی در آن دخیل می‌شود. من کسی را محکوم نمی‌کنم، اما اینکه آن کار به صورت بسیار فعال در شکست سیاسی شاه مؤثر بود، نتیجه این مدل کار‌ها بود. قطب‌زاده اطلاعات نادرستی درباره آنچه در روز ۱۷ شهریور گذشت، در اختیار نهادهای حقوق‌بشری در اروپا قرار داد. قطب‌زاده نیز در این کار نبود، دیگران هم از خیلی قبل از او حدوداً از سال ۴۹، با شروع حرکت‌های چریکی مجموعه عوامل فعال ایران در خارج از کشور برای حقوق بشر اطلاعات می‌رسانند و بسیار نیز مؤثر بودند.

قابل استناد نیست؛ زیرا در همان روز بر طبق اسناد ساواک، حکومت شاه نیز آمار دقیقی از کشته‌شدگان نداشته است و روایت شاهدان عینی نیز کاملاً با یکدیگر متفاوت است. نخستین واکنش رسمی حکومت نسبت به تعداد کشتگان از سوی فرماندار نظامی بود که در اطلاعیه شماره چهار خود ضمن متهم‌کردن مردم، اعلام کرد در واقعه ۱۷ شهریور، ۵۸ نفر کشته و ۲۰۵ نفر مجروح شده‌اند. دو روز بعد دادگستری اعلام کرد تعداد کشته‌شدگان که ۹۵ نفر رسید؛ گرچه تعداد شهدای آن روز رسماً اعلام نشد. در روز واقعه بر سر تعداد دقیق کشته‌شدگان اختلاف زیادی وجود داشت؛ به‌طوری‌که آیت‌الله بهشتی نیز پس از پیروزی انقلاب آمار هزاران کشته را دروغی از سوی برخی از اطرافیان اعلام کرد. فردای آن روز، مراجع شیعه با صدور بیانیه‌ای این اقدام را محکوم کردند و مردم در شهرهای مختلف دست به اعتصابات گسترده زدند. مشاور امنیت ملی آمریکا، برژنسیکی، درباره اهمیت این رویداد گفت: «رویداد میدان ژاله چنان خوئین و مرگبار بود که کشمکش‌های گذشته میان دولت و مخالفان را از یاد برد. این رویداد، پایان شورش‌های پراکنده و مقطعی و آغاز انقلاب واقعی بود.» در میان هنرمندان نیز این روز اهمیت خاصی یافت و تأثیرگذاری آن در استعفا‌های برخی هنرمندان از رادیو و اجرای ترانه جمعه از سوی فرهاد مهراد انکارنشدنی است. با ذکر این مقدمه، برای بررسی بیشتر ایجاد آنچه در ۱۷ شهریور سال ۵۷ گذشت، ساعتی را با محمد غرضی، از اعضای هیئت مؤسس سپاه، به گفت‌وگو نشستیم که مشروح آن را در ادامه می‌خوانید.

۴ به‌عنوان یک شخصیت مطلع در آن زمان بگوید در ۱۷ شهریور چه اتفاقی رخ داد؟

من تاریخ‌وار این مطلب را بگویم که بنده ۳۰ تیر ۱۳۳۱، ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، جریان انقلاب و… را دیدهام و در میان گروه‌های مبارز علیه سیستم پهلوی مانند یک سرباز عمل کرده‌ام. می‌توانم بگویم حکومتی که توانایی رضایت جامعه را ندارد و دامن دنبال کسب رضایت صاحب امتیاز باشد، در مقطعی دچار گرفتاری‌هایی می‌شود که در گذشته عموماً عمل بوده است. ۱۷ شهریور از این مقطعی است که ملت تشخیص داد در سال ۵۷ می‌شود به حاکمیت گفت هرچه شما تصمیم می‌گیرید، درست نیست؛ زیرا حکومت توانسته بود کودتا کند و دولت‌های امتیازطلب را بر سر کار بیاورد و در همه این زمینه‌ها با کشتن تعداد زیادی مبارز، وجود خودش را تثبیت کند. مردم در ۱۷ شهریور موقعیت «نه‌گفتن به حاکمیت را پیدا کردند و محکم در مقابل حکومت نظامی ایستادگی کردند. من عین این جریان را در سال ۴۲ دیدهام؛ آن‌موقع در تهران که علیه حکومت شعار می‌دادند و مستقیم با نیروی ارتش درگیر شده بودند، دیده بودم که چگونه مردم تانک را از دست سربازان می‌گیرند.